Евгения Завадска

ШЪТАО И НЕГОВИТЕ „БЕСЕДИ ЗА ЖИВОПИСТА“

София, 2014

Преводът е направен по изданието

Е. В. Завадская
„БЕСЕДЫ О ЖИВОПИСИ“ ШИ-ТАО
Издательство „Наука“
Главная редакция восточной литературы
Москва, 1978

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното писмено съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Евгения Владимировна Завадская, автор, 2014

© Юлиян Антонов, превод, 2014
© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISBN 978-954-321-387-0

ЕВГЕНИЯ
ЗАВАДСКА

八法画语

ШЪТАО И НЕГОВИТЕ БЕСЕДИ ЗА
ЖИВОПИСТА

Превод от руски
Юлиян Антонов

Консултант
София Катърова

ИЗТОК
ЗАПАД

Съдържание

Етапи в живота и творчеството на Шътао 7

За текста на „Беседите...“ 27

Живописната вселена на Шътао 57

Шътао
Хуа юлу
Беседи за живописта на монаха Горчива тиква / 69

Глава I. **Единната черта** 71

Глава II. **Изпълнение на Правилото**.....75

Глава III. **Метаморфозите** 77

Глава IV. **Да почиташ възприятието** 79

Глава V. **Четка и туш** 81

Глава VI. **Движенията на китката**.....83

Глава VII. **Мрак и светлина**.....85

Глава VIII. **Пейзажът** 87

Глава IX. **Методът „бразди“ (цун)** 89

Глава X. **Разграниченията** 93

Глава XI. **Похвати** 95

Глава XII. **Гори и дървета** 97

Глава XIII. **Море и вълни** 99

Глава XIV. **Годишни времена** 101

Глава XV. **Далеч от прахта** 103

Глава XVI. **Да се освободиш от профанността** 105

Глава XVII. **В единство с калиграфията** 107

Глава XVIII. **Да усвояваш качества** 109

Сведения за авторите и трактатите, споменати в коментарите 113

Бележки 147

Библиография 247

苦瓜和尚画语录 / **261**

Именно-предметен показалец 273

Етапи в живота и творчеството на Шътао

Този труд е посветен на китайския естетически трактат „Беседи за живописта на монаха Горчива тиква“ *(Хуа юлу хъшан Кугуа)*, излязъл изпод четката на Шътао, най-големия художник и теоретик на изкуството от края на XVII и началото на XVIII в.

Биографията на Шътао е разгледана в няколко монографии [127; 147; 159; 233; 263; 264], от които особено детайлна е тази на Фу Баошъ[A] [127]. Най-вече на това изследване се основава и нашият биографичен очерк.

Истинското му име е Джу Жуодзи, монашеските – Даодзи и Юандзи, а Шътао – негов официален псевдоним *(дзъ)*. Китайските поети и художници са обичали да си измислят най-различни фантастични прозвища *(хао)*, но малцина могат да се мерят с Шътао, който е използвал цели трийсет и осем – загадъчни, шеговити и дълбокомислени. Най-известни са Старецът от Дзинсян [Дзинсян лаожън], Ученикът на Великата чистота [Дацидзъ], Горчива тиква [Кугуа], Високопочитаемият слепец [Сядзунджъ] и т.н.

Псевдонимите на Шътао се определят въз основа на 30-те печата, факсимилно възпроизведени в албума на Виктория Контаг и Уан Дзициен (Wang Jiqian) „Печати на китайски художници и колекционери от периодите Мин и Цин“ [184].

Вече споменахме един от най-популярните – „Монахът Горчива тиква“ *(Кугуа хъшан)*, който и досега озадачава мнозина.

[A] Един от най-изтъкнатите китайски художници (1904–1965), изследвал и историята на китайската пейзажна живопис (вж. библиографията в края на книгата). (Всички бележки под линия с изключение на бележката на с. 53 са на преводача.)

Ключ към загадката като че ли дава Цю Дацюн, съвременник на Шътао и известен ерудит, който описва свойствата на въпросния плод така:

> *Кугуа*, наричана и тиква на *дзюндзъ*[A], е доста горчива. Но сложат ли я да се вари с други продукти, те не придобиват горчив вкус. С други думи, тя съхранява своята горчивост, без да я натрапва на околните, в което се състоят и истинските достойнства на съвършеномъдрия *дзюндзъ* [226, с. 181].

Според Джън Банцяо[B] тъкмо това изобилие от псевдоними е и причина за относителната „неизвестност“ на Шътао. За сравнение Бада Шанжън[C], единственият псевдоним, използван от другия крупен майстор на четката от този период [Джу Да], се запечатва по-лесно в паметта.

Шътао е близък родственик на императорската фамилия. Семейството му произлиза от по-големия брат на Джу Юанджан, основателя на Минската династия [82, с. 69–71].

Въпросният по-голям брат на императора имал син на име Джу Уънджън, проявил се като блестящ стратег и изиграл решаваща роля в омиротворяването на провинция Дзянси. Впоследствие обаче изпаднал в немилост пред императора, тъй като подчинените му се оплакали от мизерните си възнаграждения и бил отстранен от длъжността си. Така или иначе неговият син, Джу Шоуцян, бил възпитан в императорския двор. Нещо повече, в чест на победата на баща му бил удостоен с титлата принц

[A] Самата тиква е известна и като *фугуа*, а научното ѝ название е *Momordica charantia*. *Дзюндзъ* е благородният или достоен човек, олицетворяващ конфуцианския идеал (понятието често е предавано на запад като „джентълмен“).

[B] Един от Осемте чудаци от Янджоу, за които става дума по-нататък в текста.

[C] Който е и далечен родственик на Шътао. Джу Да (ок. 1625–1705) е истинското му име, т.е. официалното *(мин)*, с което е вписан в родовия регистър. Смятан за един от най-големите майстори на *шуймохуа*, или рисунката с туш.

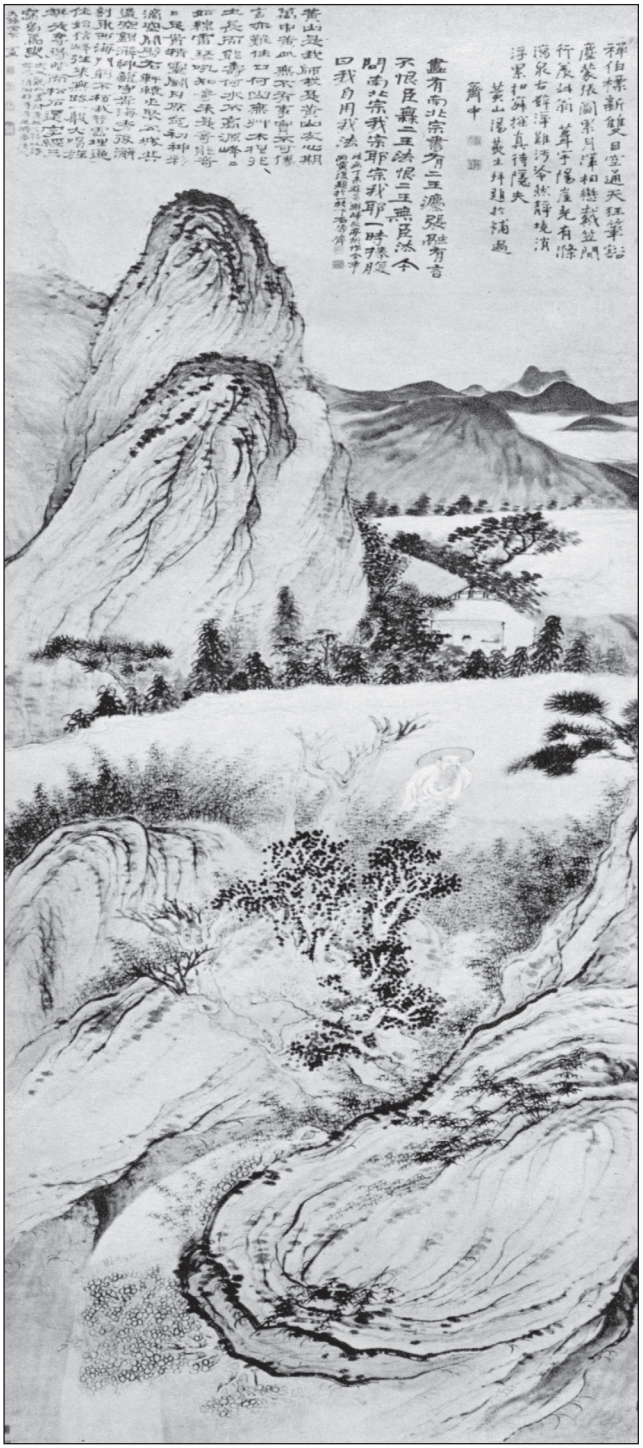

[*уан*] на Дзиндзян и му поверили префектурата Гуйлин. Уви, управленските методи на Джу Шоуцян били толкова брутални, че императорът се принудил да го отзове. Неговият син, Джу Дзан'и, наследил титлата принц на Дзиндзян. За разлика от баща си имал спокоен и уравновесен характер и затова управлението на Гуйлин отново било поверено на представител на фамилията Джу. Шътао е пряк потомък (десето коляно) на въпросния Джу Дзан'и. Художникът е отразил този факт в един от своите печати – „Дзан джъ шъшъ дай“ [134, с. 15–17].

Знае се, че Шътао е роден в провинция Гуанси (Дзянси?), но не и точно в кой град, дали Уджоу или Цюанджоу. Годината на раждането му дълго е била обект на дискусии, но напоследък почти единодушно се приема, че е 1641, а не 1630, както се смяташе преди.

Мненията на някои учени относно рождената дата на Шътао наистина представляват интерес, особено във връзка с едно негово писмо до Бада Шанжън. Разчитането на този текст кара повечето синолози да отхвърлят предишните си съмнения и да приемат 1641 г. като най-сигурна рождена дата. Има и възражения: есеистичният характер на самото писмо не ни позволява да установим с математическа точност тази дата. Изтъкват се и други аргументи. Първо, в един наскоро открит свитък със стихове на Шътао [142, с. 57] се съдържат като че ли по-конкретни данни – „последният ден на годината *гънчън* (= 7 февруари 1701 г.), когато Шътао вече е прехвърлил шейсетте. Второ, в края на едно стихотворение, написано на албумен пейзажен лист [152, табл. 5], е поставена и дата – годината *гъну* (= 1690 г.) с пояснението, че тогава Шътао е бил на *петдесет* години. Ако от 1690 извадим 49, ще получим 1641. Но комбинацията от двата йероглифа *у* [„пет“] и *шъ* [„десет“] може да означава и „петдесет години“, и „пето десетилетие“, така че не става ясно дали Шътао е навършил петдесетте или ги е наближавал (т.е. стихотворението да е писано между 45-ата и 50-ата му година).

Ако се върнем на споменатото писмо до Бада Шанжън, ще видим, че и тук хронологическите данни не са особено прециз-

ни и позволяват различни интерпретации. Шътао казва за себе си, че „наближава шейсетте“, докато кореспондентът му бил вече на седемдесет и четири. Знаем, че Бада Шанжън е роден през 1624/1625 г. Така че ако съпоставим наличните данни, можем да приемем за сигурно само това, че Шътао е роден *между* 1638 и 1641 г.

За уточняването на рождената дата, макар и донякъде, може да помогне едно друго стихотворение на художника [151, с. 3], в което се визират драматичните събития от 1645 г.[A] Шътао твърди, че съвсем малък се е сблъскал с премеждия (по думите му, „на шест-седем години“) и добавя, че не помни как е изглеждал покойният му баща. От това можем да заключим, че през 1645 г., когато бащата [Джу КънДзя] загива, синът е бил още в „младенческа възраст“.

И накрая, в известния свитък „Ужуйту“ Шътао сам споменава възрастта си – седемдесетата година от живота му [151, табл. 14]. Но за този свитък и въпросния надпис от дълги години тече широка дискусия. Явно остарялото мнение, че Шътао е роден през 1630 г., се дължи на това, че Фу Баошъ се е подвел от една грешка на колекционера Чън Линшън, с когото са си кореспондирали. Чън разчита неправилно годината *и мао* като 1699 г. Уън Фън [263, с. 8] забелязва тази грешка, но пък решава прибързано, че първият йероглиф *(и)* е с по-различно значение, при което се получава съвсем друга година – 1675 г. Но тогава излиза, че Шътао се е родил през *1605 г.*, което пък звучи крайно неправдоподобно. Тези несъответствия го навеждат на извода, че целият свитък е *фалшификат*, тъй като се различава драстично от всички творби на Шътао, най-вече с незавидните си художествени достойнства.

На противоположно мнение е един друг китайски изследовател на творчеството на Шътао, Джън Джуолу, който също се опира на стилистическия анализ [147, с. 37]. Според него свитъ-

---

[A] Кървавите междуособици в Гуйлин, за които става дума по-нататък в текста.

翁峰如掌一經入画深日萬天海晚
霧後惜象山
石濤

кът е напълно автентичен. П. Рикман[A] доказва, че и двете интерпретации – на Фу Баошъ и Уън Фън – са погрешни [226, с. 75]. Впрочем Уън Фън също признава, че тази датировка е „нереална“ и я отхвърля, без да навлиза в подробности, тъй като неговата концепция се основава на други материали и точно този извод не се вписва в нейните рамки.

Ако приемем буквално казаното за „седемдесетте години“ (като Джън Джуолу), то Шътао би следвало да е роден през 1636 г. Но самият Джън на няколко места пояснява, че датата е приблизителна и трябва да се приема в по-широк смисъл – от порядъка на три-четири години.

Едва откритието на този нов текст – писмото на Шътао до Бада Шанжън („Фънчън шу ъ шъ дао“) – позволи на учените да доуточнят интересуващата ни дата и да я поставят в периода между 1638 и 1641 г. В такъв случай нека приемем, че Шътао е използвал тези „седемдесет години“ като поетически образ и думите му трябва да се тълкуват метафорично.

Установяването на точната хронология при Шътао се усложнява допълнително от факта, че на нито една от творбите му не са посочени датата и възрастта на художника. Единствено в трите текста, на които се спряхме, откриваме датата на написването им и някои пестеливи данни за възрастта на автора. Тези алюзии обаче са „обвити с поетическа мъгла“ (според тогавашната литературна мода) и не ни позволяват да определим с математическа точност годината на раждането и датировката на някои важни събития от живота на художника.

Макар и приблизителна, годината на раждането поражда и други проблеми от хронологическо естество. Знаем например, че през 1651 г. Шътао е бил посетен от Сяо Шъуей и Цян Цян'и, двама от най-изтъкнатите художници и мислители на епохата [226, с. 73]. Възможно ли е едно десет-дванайсетгодишно момче да бъде удостоено с подобни височайши визити? За да избегнат конфузната ситуация, някои изследователи се отказват от 1641

[A] Пиер Рикман (1936) – белгийски синолог, писател и публицист.

г. и решават, че Шътао е роден по-рано. Но дори да приемем, че през 1851 г. Шътао е бил поне *петнайсетгодишен*, това също не обяснява въпросните визити. Според Уън Фън единственото възможно решение е, че тук става дума за друг Шътао, което пък буди основателни възражения. Покрай този смущаващ факт П. Рикман разкрива още три проблема: 1) отношенията между Шътао и Сяо Шъуей; 2) стихотворението, в което Сяо споменава за „монаха Шъ“ и „Достопочтения Шъ“; 3) появата на знаменития книжовник Цян Цян'и и стихотворението, което посвещава на „високоуважавания Шътао“ [226, с. 189].

Що се отнася до първото, в едно свое изследване [218, с. 53] У Тун обяснява необичайната визита на Сяо Шъуей с това, че неговите предци са служили в минския двор, а Шътао е родственик на императорската фамилия. Това звучи доста правдоподобно. Нещо повече, Уън Фън изказва предположението, че именно Сяо Шъуей е избрал манастирската обител в Лушан, където Шътао намира убежище. На пръв поглед стихотворението, посветено на „достопочтения Шъ“, с когото Сяо е водил дълбокомислени беседи за поезията и будизма, едва ли се отнася за едно десет-дванайсетгодишно момче. Но ако Сяо е имал предвид друг Шъ, ще трябва да приемем, че в Лушан е имало двама монаси с еднакви имена, което също е доста спорно. Третият проблем е разяснен най-убедително от Уън Фън – Цян Цян'и е нарекъл Шътао *кайшъ* („високоуважаван, височество“) в качеството му на потомствен *принц*, а не на монах. Тук трябва да поясним, че покровителственото отношение на Цян (който веднага преминава на служба при манджурите) намира само едно обяснение – Шътао се е нуждаел от подобна защита, защото е бил още момче, а не самостоятелно мислеща личност, което отново ни отпраща към 1641 г. като най-вероятната рождена дата.

Казаното не хвърля особена светлина върху загадката, защото звучи уклончиво и проблематично. Ранните години на Шътао остават забулени в тайна (най-вероятно по политически причини), което допълнително затруднява неговите биографи. За да приключим темата, нека кажем няколко думи за известното писмо на Шътао до Бада Шанжън.